

ks. Paweł Kostrzewski

Wyższy Instytut Teologiczny

– Częstochowa

kostpaw@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3402-6490

Article submitted: 22.04.2022; accepted: 28.06.2022.

Działalność duchowieństwa częstochowskiego w okresie tzw. karnawału Solidarności w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa

The activity of the clergy in Czestochowa during the so-called Carnival of Solidarity in the light of the materials of the Security Service

Abstract: This article describes the activities of the clergy of the diocese of Częstochowa, which are active in the territory of the Częstochowa Voivodeship during the Carnival of Solidarity (1980 – 13 December 1981). It was published in the light of The Security Service. The officers of the repressive apparatus drew attention to the attitude of the clergy towards Solidarity. Bishops and priests celebrated services at the invitation of Solidarity activists, consecrated flags, crosses and pictures that were hung in schools and workplaces. The diocesan authorities tried to support Solidarity in the struggle for free access to Jasna Góra, in the area of sacred building, the revival of the Catholic weekly newspaper “Sunday” and the return of religious symbols to public places.

Security Service pointed out all anti-state activities of the clergy. The religious-patriotic celebrations organized jointly with Solidarity on the anniversary of important historical events, the pilgrimage to Jasna Góra, the First Week of Christian Culture and the services in connection with the attack on the life of Pope John Paul II and the illness and death of Primate Stefan Wyszyński were of this nature. The authorities were concerned about the involvement of the members

of the Academic Parish Community in the Independent Student Union, which operates both at the Częstochowa Technical University and the Częstochowa Pedagogical College. The repressive apparatus took a series of measures to counteract the activity of the clergy in Częstochowa. Through the use of personal sources of information and agents, an attempt was made to get the clergy's loyalty and weaken its relations with Solidarity, which was active in the workers' and peasants' community. They wanted to torpedo the efforts to attract intelligence and young people to the Church.

Keywords: Diocese of Częstochowa, Security Service, NSZZ Solidarność, religious-patriotic demonstrations

Abstrakt: Artykuł przedstawia działalność duchowieństwa diecezji częstochowskiej posługującego na obszarze województwa częstochowskiego w tzw. karnawale Solidarności (lato 1980 – 13 grudnia 1981). Ukazana ona została w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa. Funkcjonariusze aparatu represji zwracali uwagę na stosunek duchownych wobec Solidarności. Biskupi i księża na zaproszenie działaczy Solidarności odprawiali nabożeństwach, święcili sztandary, krzyże i obrazy, które zawieszano w szkołach i zakładach pracy. Władze diecezjalne starały się pozyskać poparcie Solidarności w walce o swobodny dostęp na Jasną Górę, w dziedzinie budownictwa sakralnego, wznowienia wydawania tygodnika katolickiego „Niedziela”, powrotu symboli religijnych w miejscach publicznych. SB zwracała uwagę na wszelkie antypaństwowe działania duchowieństwa. Taki charakter miały przede wszystkim uroczystości religijno-patriotyczne organizowane wspólnie z Solidarnością w rocznicę ważnych wydarzeń historycznych, pielgrzymki na Jasną Górę, jak również I Tydzień Kultury Chrześcijańskiej oraz nabożeństwa związane z zamachem na życie papieża Jana Pawła II oraz chorobą i śmiercią prymasa Stefana Wyszyńskiego. Władze niepokoiło zaangażowanie członków Duszpasterstwa Akademickiego w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów działającym zarówno na Politechnice Częstochowskiej jak i w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie. Aparat represji podjął szereg działań mających na celu przeciwdziałanie aktywności duchowieństwa częstochowskiego. Wykorzystując osobowe źródła informacji i agentów dążono do lojalizacji duchowieństwa i osłabiania jego związków z Solidarnością działającą w środowisku robotniczym i chłopskim.

Słowa kluczowe: Diecezja częstochowska, Służba Bezpieczeństwa, NSZZ Solidarność, manifestacje religijno-patriotyczne

Wprowadzenie

Decyzja rządu o wprowadzeniu z dniem 1 lipca 1980 r. podwyżek na niektóre gatunki mięsa wywołała falę strajków, które przeszły przez Polskę w lipcu i sierpniu 1980 r. Już 1 lipca tr. w niektórych zakładach Warszawy, Sanoka, Tczewa, Rzeszowa i innych miast nastąpiły „przerwy w pracy”. W tym czasie najwięcej strajków było na Lubelszczyźnie, gdzie strajkowało aż 79 zakładów i 18 tys. osób. Decydującym dla dalszych przemian w Polsce był strajk okupacyjny w Stoczni Gdańskiej (14 lipca), który rozszerzył się na wiele innych zakładów na Wybrzeżu oraz w Szczecinie (18 lipca). Zakończyły się one podpisaniem porozumień w Szczecinie (30 sierpnia), Gdańsku (31 sierpnia) i Jastrzębiu (3 września). W ten sposób rozpoczął się trwający do momentu wprowadzenia stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku okres tzw. „karnawału” Solidarności¹.

Częstochowa rozpoczęła swój „karnawał” z pewnym opóźnieniem. W lipcu i sierpniu panował tu jeszcze spokój, na co wpływ miał sezon urlopowy oraz brak informacji o faktycznym przebiegu strajków w innych częściach Polski. Zaczęły one napływać dopiero wraz z powrotem wczasowiczów oraz przybywającymi do miasta pielgrzymami. Nie bez znaczenia był brak struktur opozycyjnych, niedostateczna konsolidacja społeczeństwa, wyrażająca się bierną postawą inteligencji, brakiem ideologicznego i organizacyjnego przywództwa. Dopiero na przełomie sierpnia i września podjęto pierwsze strajki. Iskrą zapalną był propagandowy artykuł Janusza Płoweckiego zamieszczony na łamach „Życia Częstochowy” pt. „Hutnicy, włókniarze i kolejarze w Częstochowie deklarują poparcie dla kierownictwa partii”. Oburzeni nim pracownicy Wydziału Konstrukcje Stalowe Huty im. Bolesława Bieruta zażądali spotkania z dyrektorem Ryszardem Bartonem i red. Płoweckim. Odbyło się ono 29 sierpnia, a w jego trakcie domagano się utworzenia nowych związków zawodowych, zniesienia cenzury, ponownego zawieszenia obrazów świętych w zakładach, a także podwyżki płac, poprawy zaopatrzenia w mieście i kiosku hutniczym oraz pełnej informacji o przydziałach talonów. Po otrzymaniu zapewnienia zamieszczenia sprostowania robotnicy powrócili do pracy².

¹ J. Holzer, *Solidarność 1980-1981*, Warszawa 1990, s. 89-90; M. Dąbrowski, *Lubelski Lipiec 1980*, Lublin 2000, s. 129; A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy Lipiec 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2002, s. 20-62; K. Rutkowski, Powstanie NSZZ „Solidarność” w Radomsku i pierwsze miesiące jego działalności (do 31 grudnia 1980 r.), „Zeszyty Radomszczańskie” 5 (2011), s. 125; T. Kozłowski, *PZPR a „Solidarność” 1980-1981*, [w:] *PZPR a Solidarność 1980-1981. Tajne dokumenty Biura Politycznego*, Warszawa 2013, s. 11-20.

² Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej: APCzęstochowa), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Częstochowie (dalej: KW PZPR Częstochowa), sygn. 1/VII/16 t. 14, Informacja KW PZPR w Częstochowie do KC PZPR z 15 IX 1980, k.41; K. Miroszewski, Z. Woźniczka, „Solidarność” w Częstochowie jako główna siła opozycyjna w latach osiemdziesiątych, [w:] *Częstochowy drogi ku niepodległości*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1998,

Pierwszy strajk w Częstochowie wybuchł w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym w nocy 1 września i trwał cały następny dzień. Na czele Zakładowego Komitetu Strajkowego stanął kierowca Zdzisław Bojarski³. W następnych dniach strajk podejmowały kolejne zakłady w Częstochowie⁴, Radomsku⁵ i Praszce, formułując szereg postulatów m. in.: utworzenia wolnych związków zawodowych, podwyżek płac, wprowadzenia wolnej sprzedaży węgla, obniżenia wieku emerytalnego, poprawy zaopatrzenia w artykuły spożywcze (m.in. mięso), zlikwidowania sklepów komercyjnych, skrócenia czasu oczekiwania na mieszkanie, zniesienia talonów na atrakcyjne artykuły przemysłowe, zmniejszenie liczebności administracji, przeprowadzenia nowych tajnych wyborów do rad zakładowych. Na uwagę zasługuje fakt, że w Częstochowskich Zakładach Przemysłu Lniarskiego „Stradom” i Zakładach Konfekcji Technicznych „Polnam” żądano wprowadzenia religii w szkołach⁶.

Podkreślić należy, że od samego początku duchowni byli obecni pośród strajkujących, a następnie organizujących się w struktury społeczne i zawodowe. Nie inaczej było na obszarze diecezji częstochowskiej, gdzie duchowieństwo nie tylko prowadziło pracę duszpasterską, ale również aktywnie uczestniczyło w życiu społeczno-politycznym. Nie istnieje praca w całościowy sposób ukazująca działalność duchowieństwa diecezji częstochowskiej w okresie „karnawału” Solidarności. Wzmianki na ten temat odnajdujemy w publikacjach m. in. ks. Mariana Dudy⁷, Jarosława Durki⁸, Maria Nowakowskiej Majcher⁹, ks. Mariana Mikołaj-

s. 242-244; W. Rotarski, *NSZZ „Solidarność” Region Częstochowa*, [w:] *Solidarność 1980-1989*, t. 6: Polska południowa, red. Ł. Kamiński i G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 827-828.

³ K. Miroszewski, Z. Woźniczka, dz. cyt., s. 242; W. Rotarski, dz. cyt., s. 828-829.

⁴ 2 IX strajkowała załoga wydziału Iglarnia w Zakładach Artykułów Technicznych i Galanteryjnych „Polgal”, 2 i 3 IX nie pracowało Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe Budownictwa „Transbud” oraz Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych „Instal”, 3 IX „przerwę w pracy” miała załoga przewozów pasażerskich PKS, 4 IX strajkował wydział Montażu Kombinatu Budowlanego. W wielu innych zakładach robotnicy przerywali pracę na kilka godzin w celu zapoznania dyrekcji ze swoimi żądaniami. Do 7 IX przedstawiono postulaty w 63 zakładach pracy w Częstochowie. – W. Rotarski, dz. cyt., s. 829.

⁵ W dniach 3 i 9 IX strajkowała Fabryka Maszyn w Radomsku. Wybrano Komitet Robotniczy z przewodniczącym Wiesławem Błaszczakiem.

⁶ W. Rotarski, dz. cyt., s. 828-829.

⁷ M. Duda, *Duszpasterstwo ludzi pracy w diecezji częstochowskiej w latach 1980-1992*, [w:] *Wiara i Niepodległość. Religijne i patriotyczne tradycje terenów diecezji sosnowieckiej (XIX-XX wiek)*, red. A. Dziurok, M. Trąba, Katowice-Sosnowiec-Warszawa 2019., s. 555-582.

⁸ J. Durka, *Władze Polski „ludowej” wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989*, Warszawa-Katowice 2021; Tenże, *Historia powstania parafii w Myszkowie-Mijaczowie*, [w:] *Język doświadczenia religijnego*, t. 6, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2014; Tenże, *Sytuacja społeczno-polityczna na ziemi myszkowskiej przed i w czasie stanu wojennego w świetle materiałów PZPR*, „Zeszyty Myszkowskie” 2017, nr 4, s. 81-101.

⁹ M. Nowakowska-Majcher, *Opozycja w regionie częstochowskim 1981-1989. Kalendarium 1980-1989*, Częstochowa 2009.

czyka¹⁰, Wojciecha Rotarskiego¹¹, Andrzeja Sznajdera¹², jak również w opublikowanych dokumentach źródłowych opracowanych przez ks. Władysława Piotra Właźlaka i A. Sznajdera¹³.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie działalności duchowieństwa częstochowskiego w świetle materiałów SB. Zaznaczyć należy, że praca ogranicza się do przedstawienia aktywności biskupów i kapłanów diecezji częstochowskiej posługujących na obszarze ówczesnego województwa częstochowskiego. Główną podstawę źródłową stanowiły sprawozdania dotyczące „oceny stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim, przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań Komendy Wojewódzkiej MO”, które co miesiąc płk Henryk Wojciechowski¹⁴, zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Częstochowie przysyłał do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie. Stanowią one cenne źródło informacji na temat sytuacji wyznaniowej. Pozwalają nam one zorientować się jakie aspekty działalności duchowieństwa władze komunistyczne uznawały za „wrogie” i „niebezpieczne”, i jakie w związku z tym podejmowały działania. Podkreślić należy, że dokumenty te nie były dotychczas wykorzystane w badaniach nad dziejami diecezji częstochowskiej w okresie PRL. W pracy wykorzystano również dokumenty Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Częstochowie dotyczące sytuacji społeczno-politycznej w województwie częstochowskim z Archiwum

¹⁰ M. Mikołajczyk, *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000; Tenże, *Problemy religijno-moralno-społeczne diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989 wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej*, Częstochowa 2002.

¹¹ W. Rotarski, *NSZZ „Solidarność” Region Częstochowa*, w: *NSZ „Solidarność” 1980-1089*, t. 6: Polska Południowa, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 827-876.

¹² A. Sznajder, *Budownictwo kościołów w diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989*, Katowice 2016.

¹³ „*Postanowiono załatwić odmownie...*”. *Budownictwo sakralne w diecezji częstochowskiej (1957-1989)*. Wybór dokumentów, wstęp, wybór i opracowanie Andrzej Sznajder i ks. Władysław Piotr Właźlak, Katowice-Częstochowa-Rzeszów 2008; „*Solidarność*”, *opozycja i opór społeczny w Regionie Częstochowskim w dokumentach Służby Bezpieczeństwa (1980-1990)*. Wybór dokumentów, wstęp, wybór i opracowanie W.P. Właźlak, Częstochowa 2012.

¹⁴ Henryk Wojciechowski ur. 12 I 1925 r. w Rzeszówku w powiecie jędrzejowskim. Przebieg jego służby w aparacie represji wyglądał w następujący sposób: 1950 – zastępca szefa PUBP w Żaganiu, 1950-1952 – zastępca naczelnika Wydziału IV WUBP w Zielonej Górze (ochrona gospodarki), 1952-1953 – naczelnik Wydziału IV WUBP w Zielonej Górze; 1953-1954 – naczelnik Wydziału IX WUBP w Zielonej Górze (ochrona przemysłu); 1954-1956 – naczelnik Wydziału IV WUdsBP w Zielonej Górze (ochrona gospodarki); 1958-1962 – zastępca naczelnika Wydziału III KW MO w Zielonej Górze (działalność antypaństwowa); 1962-1963 – naczelnik Wydziału IV KW MO w Zielonej Górze (Kościół); 1963-1967 – II zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Bezpieczeństwa w Zielonej Górze; 1967-1969 zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Zielonej Górze; 1969-1975 – zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Krakowie; 1975-1983 – zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Częstochowie. <https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/katalogi-wystaw/25624,Twarze-czestochowskiej-bezpieki.html> [22.04.2021].

Państwowego w Częstochowie, akta Urzędu do Spraw Wyznań z Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz archiwalia kościelne przechowywane w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie.

1. Postawa biskupów i duchowieństwa

Służba Bezpieczeństwa odnotowała, że w lipcu i sierpniu 1980 roku duchowieństwo częstochowskie starało się łagodzić nastroje społeczne, nawołując do zachowania spokoju i rozważli. Inspirowano się kazaniem prymasa Stefana Wyszyńskiego wygłoszonymi w Wambierzycach 17 sierpnia 1980 r. i na Jasnej Górze 26 sierpnia tr.¹⁵ W prywatnych rozmowach wyrażano obawę, że strajki mogą spowodować zbrojną interwencję ZSRR i przyczynić się do pogorszenia sytuacji ekonomicznej kraju¹⁶. Natomiast po podpisaniu porozumień w Szczecinie, Gdańsku i Jastrzębiu duchowieństwo odważniej podjęło krytykę systemu partyjnego, polityki wewnętrznej, sposobu obsadzania stanowisk państwowych oraz realizowanych przez państwo programów laicyzacyjnych. Hierarchowie Kościoła Częstochowskiego uważali, że nadszedł czas, aby księża stali się „rzeczywistymi przywódcami narodu i udzielili temu narodowi pomocy w jego walce o swoje prawa”¹⁷. Biskup ordynariusz Stefan Bareła utrzymywał stałe kon-

¹⁵ Prymas w kazaniu wygłoszonym w Wambierzycach wyraził zrozumienie dla protestujących stoczniovców, podkreślając prawo robotników do posiadania swej reprezentacji zawodowej. Wbrew oczekiwaniom w kazaniu wygłoszonym na Jasnej Górze 26 sierpnia nie opowiedział się jednoznacznie po stronie strajkujących, wzywając do rozważli i roztropności: „W tej chwili przyszła na naszą Ojczyznę godzina rachunku sumienia. Jeżeli budzi się w nas świadomość odpowiedzialności za Naród, to musi się z tym wiązać poczucie odpowiedzialności za życie każdego z nas, za życie naszej rodziny, całego Narodu i Państwa”. Na treść kazania wpływ niewątpliwie miała rozmowa przeprowadzona 25 VIII z Edwardem Gierkiem i Stanisławem Kanią w Klarysewie, w czasie której prymas poparł główny postulat strajkujących, czyli utworzenie wolnych związków zawodowych, ale również usłyszał od swoich interlokutorów o niebezpieczeństwie wkroczenia do Polski wojsk Układu Warszawskiego. Biorąc to pod uwagę biskupi starali się łagodzić nastroje społeczne. – J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, s. 421; R. Łatka, *Episkopat Polski wobec współpracy duchowieństwa z opozycją solidarnościową 1980-1989 na tle relacji państwo-Kościół*, [w:] *Księża dla władzy groźni. Duchowni współpracujący z opozycją (1976-1989)*, red. R. Łatka, Warszawa 2019, s. 23-26; J. Durka, *Władze Polski „ludowej”...*, s. 529. Szerzej na temat stosunku Episkopatu Polski wobec strajkujących zob. R. Łatka, *Episkopat Polski wobec stosunków Państwo-Kościół i rzeczywistości społeczno-politycznej PRL 1970-1989*, Warszawa 2019, s. 399-443.

¹⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego i plan działań Służby Bezpieczeństwa na okres trwania operacji „Lato 80”, 5 XI 1980 r., k. 10.; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie (dalej: AKMCz), sygn. 99/12 t. 2, Charakterystyka sytuacji wyznaniowej w województwie częstochowskim w 1980 roku sporządzona przez dyrektora WdSW UW w Częstochowie, k. 82.

¹⁷ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego i plan działań Służby Bezpieczeństwa na okres trwania operacji „Lato 80”, 5 XI 1980 r., k. 11.

takty z Regionalnym Komitetem Założycielskim NSZZ Solidarność¹⁸. Uważał, że Kościół powinien stać się przewodnikiem ideowym dla „Solidarności”. Starał się pozyskać poparcie opozycjonistów częstochowskich w walce o swobodny dostęp pielgrzymów i mieszkańców Częstochowy na Jasną Górę, zagrożony przez budowę podziemnego przejścia łączącego al. NMP z al. Sienkiewicza¹⁹. Ponadto z jego inspiracji księża kierowali do dyrekcji szpitali petycje w sprawie wyrażenia zgody na wykonywanie posług religijnych dla chorych oraz udostępnienia im w tym celu szpitalnych pomieszczeń. Podjęto starania o wznowienie wydawania tygodnika katolickiego „Niedziela”²⁰. Organizowano nabożeństwa w intencji Solidarności oraz odczyty, prelekcje, wystawy fotograficzne przedstawiające wydarzenia ostatnich miesięcy. Zachęcano działaczy Solidarności, rodziców i dzieci do zawieszania emblematów religijnych w pomieszczeniach szkolnych i zakładach pracy²¹. Biskupi wiele uwagi poświęcali kwestii budownictwa sakralnego, zachęcając duchownych i świeckich do wywierania presji na władze w celu wydania stosownych zezwoleń. Organizowanie wykładów z dziedziny katolickiej nauki społecznej miało stanowić antidotum na szerzącą się dezinformację

¹⁸ W 1980 roku bp Bareła spotkał się z przedstawicielami Solidarności co najmniej 40 razy. - AKMCz, sygn. 99/12 t. 2, Charakterystyka sytuacji wyznaniowej w województwie częstochowskim w 1980 roku sporządzona przez dyrektora Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie, k. 84.

¹⁹ Budowę tunelu, łączącego al. NMP z al. Sienkiewicza, rozpoczęto w nocy z 4/5 IX 1979 r. Oficjalnym powodem była konieczność uruchomienia trasy szybkiego ruchu w kierunku Gliwic i Opola, mającej rozładować nasilający się ruch w mieście. Odcięłaby ona jednak sanktuarium od reszty miasta. Dzięki tunelowi i zamontowanym tam kamerom SB ściśle kontrolowałyby przybywających pątników. Władze kościelne zdecydowanie wystąpiły przeciwko temu pomysłowi i poprzez rozmowy, petycje, ale również organizację publicznych manifestacji starały się wpłynąć na zmianę decyzji. - J. Durka, *Historia jednej budowy. Sprawa przejścia podziemnego w okolicach Jasnej Góry w latach 1979-1980*, [w:] Język. Religia. Tożsamość. W poszukiwaniu tożsamości, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, t. 8, Gorzów Wielkopolski 2012, s. 51-53; Tenże, *Władze Polski „ludowej”...*, s. 515-527.

²⁰ Tygodnik „Niedziela” powstał z inicjatywy bp. Teodora Kubiny w 1926 r. Na skutek zatrzymania trzech kolejnych numerów przez cenzurę pismo przestało ukazywać się od marca 1953 roku. Przez wiele lat bezskutecznie zabiegano o wznowienie pisma. Nowe nadzieje pojawiły się wraz z wyborem Jana Pawła II. Efektem masowo kierowanych przez duchowieństwo i wiernych próśb była zgoda władz państwowych na wznowienie „Niedzieli” wydana 5 III 1981 r. Jej konsekwencją był dekret bp Bareły z 19 III 1981 r. wznawiający działalność tegoż periodyku oraz powołanie 16 IV tr. zespołu redakcyjnego w składzie: ks. dr Ireneusz Skubiś (redaktor naczelny), ks. lic. Ludwik Warzybok (zastępca redaktora naczelnego), ks. lic. Marian Mikołajczyk, o. dr Jerzy Tomziński, ks. doc. Józef Życiński. - Dekret o wznowieniu działalności Tygodnika Katolickiego Niedziela z 19 III 1981, „Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc kwiecień 1981”, s. 1; Dekret powołujący Zespół Redakcyjny Tygodnika Katolickiego „Niedziela” z 16 IV 1981, „Okólnik Kurii diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc maj 1981, s. 1; Zob. szerzej: *Czas milczenia i czas mówienia. 75 lat Tygodnika Katolickiego Niedziela*, red. I. Skubiś, Częstochowa 2001.

²¹ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego na dzień 12 XII 1980 r. i uzupełnienie planu działań Służby Bezpieczeństwa w najbliższym czasie w związku z trwaniem operacji „Lato-80”, 14 XII 1980, k. 30-33.

i kłamstwo²². Zabiegano o zatwierdzenie powołanego z inicjatywy ks. Ireneusza Skubisia Klubu Inteligencji Katolickiej²³. Początkowo, 10 lutego 1981 r., władze wojewódzkie wydały decyzję odmowną, proponując realizację zakładanych celów w ramach zarejestrowanego już stowarzyszenia Polskiego Związku Katolicko-Społecznego. Jednakże dziesięć dni później, po wprowadzeniu stosownych zmian w statucie, zarejestrowały KIK²⁴. Biskupi mając świadomość, że polityka wyznaniowa może wkrótce ulec zaostreniu zalecali duchownym zintensyfikowanie pracy z młodzieżą szkolną i akademicką²⁵.

W kolejnych miesiącach „karnawału” Solidarności z jednej strony biskupi nawiązywali wierzących do zachowania spokoju i rozważań, a z drugiej eskalowali żądania w zakresie budownictwa sakralnego. Odnotowano nasilenie akcji zawieszania emblematów religijnych w szkołach, zakładach pracy i instytucjach, jak również domaganie się wychowania dzieci i młodzieży w duchu chrześcijańskim²⁶. Miesz-

²² AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 I-15 II 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KW MO, 18 II 1981 r., k.70-71.

Na konferencjach księży dziekanów w tym okresie dyskutowano na temat sytuacji społeczno-politycznej wynikającej z kryzysu ekonomicznego i moralnego. Podkreślano konieczność modelitwy w intencji Ojczyzny. Za niezwykle istotne uznano znajomość katolickiej nauki społecznej oraz nauczania Soboru Watykańskiego II na temat godności osoby ludzkiej i jej prawa m. in. do prawdy, swobodnego wyznawania wiary i chrześcijańskiego wychowania młodego pokolenia. Systematycznie podejmowano problematykę dotyczącą wznowienia wydawania „Niedzieli”, budownictwa sakralnego, katechizacji. – AKMCz, sygn. 101/2, Sprawozdanie z konferencji księży dziekanów z 2 IX 1980, k. 88-89; Tamże, Sprawozdanie z konferencji księży dziekanów z 21 X 1980, k. 92-93; Tamże, Sprawozdanie z konferencji księży dziekanów z 16 XII 1980, k. 97-99; Tamże, Sprawozdanie z konferencji księży dziekanów z 29 I 1981, k. 103-106.

²³ 19 XI 1980 r. Komitet Założycielski KIK w Częstochowie zwrócił się do wojewody częstochowskiego z prośbą o zarejestrowanie stowarzyszenia. Do zarządu KIK w Częstochowie należeli: Irena Makowicz (prezes), dr Adam Banaszkiwicz (vice-prezes), mgr inż. Zbigniew Chmielewski (vice-prezes), mgr Lidia Dudkiewicz (sekretarz), mgr Stanisław Płuska (skarbnik), a członkami zarządu byli: ks. dr Ireneusz Skubiś, mgr Danuta Wiśnicka, mgr inż. Włodzimierz Chwalba. Po wprowadzeniu stanu wojennego działalność KIK-u została zawieszona, a 3 VI 1983 r. decyzją Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie rozwiązana z powodu działalności „sprzecznej z zasadami ustrojowymi PRL”. Dopiero 9 V 1988 r. ponownie zarejestrowano to stowarzyszenie. – AAN, UdSW, sygn. 127/260, Skład Zarządu Klubu Inteligencji Katolickiej w Częstochowie, k. 4; AAN, UdSW 127/261, Pismo Komitetu Założycielskiego KIK w Częstochowie do wojewody częstochowskiego z 19 XI 1980, k. 1; AKMCz, sygn. 123/7, Decyzja Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie z 3 VI 1983, k. 5; AKMCz, sygn. 123/4, Decyzja UW w Częstochowie z 9 V 1988, k. 1.

²⁴ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 I-15 II 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO, 18 II 1981 r., k.70-71; Szerzej na temat Klubu Inteligencji Katolickiej w Częstochowie zob.: A. Banaszkiwicz, B. Popiołek, *Klub Inteligencji Katolickiej w Częstochowie w latach 1980-2011*, Częstochowa 2012.

²⁵ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 II – 15 III 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 III 1981, k. 87.

²⁶ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 III – 15 IV 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz

kańcy niektórych miejscowości inspirowani przez duchownych występowali z postulatem wprowadzenia katechizacji dzieci i młodzieży do obiektów szkolnych²⁷.

Rezygnacja z budowy podziemnego przejścia z zejściem w środkowym pasie alei w kwietniu 1981 roku przyczyniła się to do ocieplenia wzajemnych relacji na linii władze wojewódzkie – kuria diecezjalna²⁸. Przejawem tego były regularne spotkania bp Bareły z wojewodą częstochowskim Grzegorzem Lipowskim. Ich efektem miała być pozytywna z punktu widzenia władz postawa duchownych wyrażających w kazaniach zaniepokojenie trudną sytuacją w kraju i nawołujących wiernych do spokoju, dyscypliny społecznej i poszanowania pracy²⁹. Jednocześnie zacieśniała się współpraca z Solidarnością, co znalazło wyraz w organizowaniu specjalnych nabożeństw połączonych z poświęceniem sztandarów „Solidarności”, obrazów i krzyży, które następnie zawieszano w zakładach pracy, remizach, świetlicach³⁰.

Biskupi częstochowscy dążyli do ugruntowania roli Kościoła katolickiego w narodzie. Temu służył jasnogórskie uroczystości, w trakcie których eksponowano wielowiekową łączność narodu polskiego z Kościołem³¹. Bp Bareła po uzyskaniu zgody na budowę kilkunastu kościołów na terenie województwa częstochowskiego oraz budynku Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie zwrócił się do wojewodów, na terenie których położona była diecezja częstochowska, z prośbami o zezwolenie na budowę ogółem 336 punktów katechetycznych: na terenie województwa częstochowskiego – 145 punktów, piotrkowskiego – 76, sieradzkiego – 55, katowickiego – 51, kaliskiego 9³². Ordynariusz podczas konferencji księży dziekanów 20 października 1981 r., demontując krążące plotki, zapewniał, że Jan Paweł II wyraził wolę osobistego udziału w uroczystościach 600-lecia sanktuarium jasnogórskiego³³.

---

kierunki działań KWMO w Częstochowie, 16 IV 1981, k. 102.

²⁷ Tamże, k. 109.

²⁸ Tamże, k. 109.

²⁹ Tamże, k. 110.

³⁰ AIPN BU 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 V 1981, k. 130.

Np. 31 stycznia 1981 r bp Bareła odprawił mszę św. w Hucie im. Bolesława Bieruta w Częstochowie, w trakcie której poświęcił obraz Matki Bożej Częstochowskiej. – APCzęstochowa, KW PZPR w Częstochowa, sygn. 1/VII/16 t. 16, Informacja KW PZPR w Częstochowie do KC PZPR w Warszawie z 30 I 1981, k. 141.

³¹ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 VI – 15 VII 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VII 1981, k. 175; AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 VII – 15 VIII 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VIII 1981, k. 200.

³² AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 VI – 15 VII 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VII 1981, k. 175.

³³ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie

SB zwróciła również uwagę na zaangażowanie duchownych w zakładanie nowych struktur „Solidarności” Rolników Indywidualnych i inspirowanie poszczególnych osób do tworzenia lub wstępowania do tego związku. Duchowni: ks. Andrzej Walaszczyk w Aleksandrii, ks. Emilian Sawicki w Niegowie, ks. Franciszek Kaczmarek w Pankach ogłaszali z ambony terminy zebrań i odprawiali nabożeństwa w intencji rejestracji NSZZ Solidarność Rolników Indywidualnych³⁴. 17 kwietnia 1981 r. na Jasnej Górze w godzinach 16.00-19.00 zorganizowano głodówkę protestacyjną, stanowiącą poparcie dla strajkujących rolników z Bydgoszczy domagających się zarejestrowania NSZZ Solidarności Rolników Indywidualnych. Uczestniczyło w niej 33 rolników z Polski Południowej. Po ogłoszeniu w tym dniu komunikatu o podpisaniu porozumienia ze strajkującymi rolnikami w Bydgoszczy zakończyli oni swój protest i opuścili Jasną Górę³⁵.

W ramach analizy odcinka kontrwywiadowczego stwierdzono, że w listopadzie 1981 r. 6 dziennikarzy z krajów kapitalistycznych szczególnie interesowało się sprawami związanymi z ruchem „Solidarność” i kontaktami na linii kler diecezjalny a władze wojewódzkie³⁶.

2. Duszpasterstwo Akademickie w Częstochowie

SB bacznie przyglądała się rozwojowi Duszpasterstwa Akademickiego (DA) w Częstochowie i jego związkom z Niezależnym Zrzeszeniem Studentów (NZS) działającym w Wyższej Szkole Pedagogicznej i Politechnice Częstochowskiej³⁷.

---

częstochowskim w okresie 1 X – 31 X 1981 r. przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 2 XI 1981, k. 239

³⁴ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 III – 15 IV 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 16 IV 1981, k. 109.

³⁵ AIPN sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 V 1981, k. 129; AP Częstochowa, KW PZPR Częstochowa, sygn. 1/VII/16 t. 17, Informacja KW PZPR w Częstochowie do KC PZPR w Warszawie z 17 IV 1981, k. 65.

³⁶ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie od 1 XI – 30 XI 1981, przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 3 XII 1981, k. 264.

³⁷ Niezależne Zrzeszenie Studentów w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie utworzono 27 IX 1980 r., a na Politechnice Częstochowskiej w nocy z 29/30 IX tr. Zgłoszono postulaty: zniesienie służby wojskowej, zwiększenie udziału studentów w organach kolegialnych uczelni, wpływ studentów na program nauczania, podniesienie wysokości stypendium, zniesienie komisji dyscyplinarnej, zwiększenie autonomii uczelni, utworzenia samorządu studenckiego, ograniczenie wstępu SB i MO na teren uczelni (tylko za pisemną zgodą rektora), zniesienie cenzury prewencyjnej i zaprzestanie dyskryminowania wydawnictw niezależnych, swobodny dostęp do wszystkich zbiorów bibliotecznych, prawo studentów do weta przy wyborze prorektorów i prodziekanów ds. studenckich, przydzielenie NZS lokalu byłego klubu „Ekstremum”, podniesienie płac stażystów do średniej krajowej. – W. Rotarski, Dwa początki. Niezależne Zrzeszenie

Do Komitetu Założycielskiego NZS w tej drugiej uczelni weszło 5 przedstawicieli DA. Bezskutecznie natomiast próbowano powołać Katolicki Związek Studentów³⁸. Dużą aktywność wykazywał duszpasterz akademicki ks. dr Ireneusz Skubiś. Jego staraniem organizowano wykłady Towarzystwa Kursów Naukowych oraz spotkania z przedstawicielami inteligencji katolickiej m. in. Haliną Mikołajską, Bogdanem Cywińskim³⁹. W styczniu 1981 r. z inicjatywy członków NZS przeprowadził on kolędę w domach akademickich⁴⁰.

Ważnym wydarzeniem dla środowiska akademickiego była doroczna, 46 pielgrzymka młodzieży studiującej na Jasną Górę w dniach 2-3 maja 1981 r. W jej trakcie SB odnotowała kolportaż literatury bezdebitowej oraz kazania o wrogiej politycznie treści⁴¹. Częstochowski ośrodek DA nie wystąpił w trakcie pielgrzymki w zwartej grupie, natomiast NZS WSP i Politechniki Częstochowskiej zorganizowało 3 maja 1981 r. wspólny przemarsz na Jasną Górę ze śpiewem i transparentami nawiązującymi w treści do Konstytucji 3 Maja⁴².

Członkowie DA włączyli się w zainicjowany przez Andrzeja Lewandowskiego, przewodniczącego Komitetu Założycielskiego NZS Politechniki Częstochowskiej „Kiermasz Wydawnictw Niezależnych”, zorganizowany w gmachu Wydziału Metalurgicznego Politechniki w dniach 29 czerwca – 15 lipca 1981 r. W jego trakcie rozkolportowano wśród studentów około 60 tytułów literatury bezdebitowej zawierającej treści antypaństwowe oraz podważające zasadność sojuszy PRL z krajami demokracji ludowej. Sprzedawano także okolicznościowe znaczki z napisem „Katyń, Element Antysocjalistyczny”⁴³. W okresie wakacyjnym 50 studentów z DA wzięło udział w pielgrzymce warszawskiej⁴⁴.

---

studentów w Częstochowie 1980-1990 (cz. I), „Gazeta Częstochowska” z 16-22 II 2006 r, s. 11.

³⁸ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego i plan działań Służby Bezpieczeństwa na okres trwania operacji „Lato 80”, 5 XI 1980 r, k. 7.

³⁹ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego na dzień 12 XII 1980 r. i uzupełnienie planu działań Służby Bezpieczeństwa w najbliższym czasie w związku z trwaniem operacji „Lato-80”, 14 XII 1980, k. 31.

⁴⁰ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego na dzień 15 I 1981 r. i dalsze uzupełnienie planu działań Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, 15 I 1981, k. 52.

⁴¹ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 V 1981, k. 127-128.

⁴² AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 V 1981, k. 128.

⁴³ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 VI – 15 VII 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VII 1981, k. 174.

⁴⁴ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 VII – 15 VIII 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VIII 1981, k. 199.

Nadmienić należy, że NZS od 24 listopada 1981 r. prowadziło strajk w Wyższej Szkole Pedagogicznej i Politechnice Częstochowskiej. Na prośbę młodzieży z Niezależnego Zrzeszenia Studentów codziennie były odprawiane msze św. przez duszpasterza akademickiego ks. Ireneusza Skubisia i pomagających mu ks. Mariana Dudę i ks. Dionizego Jackowskiego. Duszpasterze spowiadali strajkujących, prowadzili rozmowy indywidualne i w małych grupach. Wieczorami wygłaszali konferencje. Np. ks. Duda 2 grudnia na Politechnice wygłosił referat na temat „Sytuacja Kościoła w obozie państw socjalistycznych”, a 9 grudnia w WSP na temat „Praca kluczem kwestii społecznej w świetle encykliki *Laborem exercens*. Ks. Duda poświęcił również 4 krzyże, które następnie zostały uroczystie powieszono przez młodzież⁴⁵.

3. Ważniejsze wydarzenia religijno-społeczne

Funkcjonariusze SB wnikliwie monitorowali wszelkie wydarzenia o charakterze religijno-kulturalnym. W dniach od 22 lutego do 10 marca 1981 r. odbył się w Częstochowie I Tydzień Kultury Chrześcijańskiej. W jego ramach m. in. wygłoszono liczne wykłady, prelekcje i odczyty⁴⁶. Niektórzy prelegenci zaprezentowali się jako zagorzali wrogowie ideologii, filozofii i ekonomii marksistowskiej⁴⁷.

Z inicjatywy działaczy Solidarności zorganizowano 1 maja 1981 roku alternatywne wobec państwowych uroczystości święta pracy. Rozpoczęły się one

⁴⁵ M. Duda, Świadectwo po latach. Mój udział w strajku częstochowskich studentów w roku 1981, „Niedziela” (2015), nr 50, s. 42-43.

⁴⁶ Lista prelegentów przedstawiała się imponująco: Andrzej Rozmarynowicz (Wizja Częstochowy jako duchowej stolicy Polski), Stefan Kisielewski (Wiara i niewiara w polskim życiu ideologicznym), Stanisław Stomma (Trudności katolicyzmu społecznego), o. Janusz Zbudniewek (Narodowe i patriotyczne aspekty pracy Jasnej Góry i Drogi do wyzwolenia Jasnej Góry i Częstochowy pod koniec okupacji hitlerowskiej w świetle nieznanych dokumentów Watykanu i Londynu), o. Zachariasz Jabłoński (Z dziejów wkładu Jasnej Góry w kształtowanie świadomości narodowej i społecznej mieszkańców Częstochowy i regionu w okresie bezpaństwowości życia Narodu), o. Józef Płatek (Religia a kultura), Andrzej Wielowieyski (Dziedzictwo a kultura), Ewa Jabłońska-Deputłowa (Religia nośnikiem wolności), ks. prof. Józef Maj (Czesław Miłosz-poeta chrześcijański), s. prof. Zofia Zdybicka (Funkcje religii w kulturze), dr Julian Aleksandrowicz (Solidarność ludzi dobrej woli w ochronie rodzaju ludzkiego), ks. dr Kazimierz Mielczarek (Miłość miłosierna jako zadanie współczesnego chrześcijaństwa), ks. dr Teofil Siudy (Matka Miłosierdzia), ks. dr Stanisław Włodarczyk (Miłosierdzie Boże w nauce i czynach Jezusa Chrystusa), ks. dr Tadeusz Jelonek (Miłosierdzie Boże na tle historii zbawienia), Miron Kołakowski (Jan Paweł II o kulturze), ks. doc. dr hab. Józef Życiński (Marksizm i problem odpowiedzialności za prawdę i Światopogląd chrześcijański w konfrontacji ze współczesnym przyrodoznawstwem), prof. dr hab. Jerzy Kłoczowski (Święci: Benedykt, Bonifacy, Wojciech, Cyryl i Metody – patroni Europy), Irena Makowicz (Ewangelizacja przez kulturę), Stefan Sawicki (Norwid a chrześcijańskie tradycje polskiej literatury) – AKMCz, sygn. 123/7, Program I Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej w Częstochowie 22 II – 1 III 1981.

⁴⁷ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 II – 15 III 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 III 1981, k. 83, 87-88.

o godz. 10.00 nabożeństwem dla robotników przed szczytem jasnogórskim, któremu przewodniczył bp Miłostaw Kołodziejczyk. Wzięło w nim udział według szacunków SB ponad 60 tys. osób, w tym m. in. delegacje „Solidarności” z większych zakładów pracy. Biskup w kazaniu wskazał, że jedynie silne związki zawodowe mogą skutecznie walczyć o prawa ludzi pracy. Według działaczy „Solidarności” znikoma frekwencja na imprezach zorganizowanych przez władze wojewódzkie w porównaniu z dużą liczbą uczestników nabożeństwa na Jasnej Górze była „upokorzeniem dla władz”. Dodać należy, że tego samego dnia w kościele parafialnym w Praszce członkowie KZ NSZZ „Solidarność” ZSM „Polmo” w Praszce uczestniczyli we mszy św., w trakcie której ks. Błażej Kawalec poświęcił nowy sztandar⁴⁸, a w Żarkach Solidarność zorganizowała przemarsz do klasztoru w Leśniowie, gdzie odbyła się msza św.⁴⁹

Podniosły charakter miały uroczystości NMP Królowej Polski. Głównym ich akcentem była msza św. pontyfikalna przed szczytem jasnogórskim, w której uczestniczyło ok. 180 tys., w tym członkowie RKZ, ogniw zakładowych oraz przewodniczący KKP Lech Wałęsa⁵⁰.

Wstrząsem dla katolickiej społeczności był zamach na życie Ojca Świętego Jana Pawła II dokonany przez tureckiego zamachowca Ali Ağcę 13 maja 1981 r. oraz choroba i śmierć prymasa Stefana Wyszyńskiego⁵¹. W tym czasie odnotowano nasilenie praktyk religijnych⁵². 15 maja 1981 r. z inicjatywy działaczy NZS, zorganizowano wiec protestacyjny przeciwko narastającej na świecie fali terrorku. Przybrał on formę manifestacyjnego przejścia alejami na Jasną Górę, gdzie dla 800 uczestników odprawiono przed szczytem specjalne nabożeństwo. Odwołano natomiast imprezy juvenaliowe⁵³.

⁴⁸ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 15 V 1981, k. 124.

⁴⁹ APCzęstochowa, KW PZPR Częstochowa, sygn. 1/VII/16 t. 17, Informacja KW PZPR w Częstochowie do KC PZPR w Warszawie z 1 V 1981, k. 78-79.

⁵⁰ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 15 V 1981, k. 125.

⁵¹ W dniu zamachu bp Bareła był w Rzymie. Następnego dnia przesłał telegram, w którym wzywał do podjęcia żarliwej modlitwy o ocalenie papieża. 15 maja przed szczytem jasnogórskim odprawiono mszę św. w tej intencji. Wydano zarządzenie, aby we wszystkich kościołach w diecezji modlono się za papieża i prymasa, nakazano śpiewanie suplikacji w czasie nabożeństw majowych, a godz. 21.00 przez 5 minut należało bić w dzwony, aby w ten sposób przypominać wiernym o modlitwie we wskazanych intencjach. – AKMCz, sygn. 101/3, Komunikat z 14 V 1981, k. 44-45.

⁵² AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 V – 15 VI 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VI 1981, k. 146.

⁵³ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 V – 15 VI 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VI 1981, k. 150.

Po śmierci prymasa Wyszyńskiego, który zmarł 28 maja 1981 r., członkowie Klubu Inteligencji Katolickiej wystąpili z inicjatywą usypania w mieście kopca ku czci Prymasa Tysiąclecia i nazwania jednej z ulic jego imieniem⁵⁴. Pomysł ten wywołał duży rezonans miejscowego społeczeństwa. Niektórzy mieszkańcy deklarowali bezpłatne przekazanie swoich działek na ten cel⁵⁵.

W 1981 r. po wieloletniej przerwie, spowodowanej brakiem stosownych pozwoleń władz miejskich, zorganizowano procesję Bożego Ciała z katedry na Jasną Górę⁵⁶.

W miesiącach wakacyjnych nastąpiło zintensyfikowanie ruchu pielgrzymkowego. Odnotowano znaczący wzrost grup pielgrzymkowych i liczby pielgrzymów. Podkreślono spokojny charakter 270. pielgrzymki warszawskiej, w której wzięło udział 37 tys. osób. Ponadto do Częstochowy na uroczystość Wniebowzięcia NMP przybyły piesze pielgrzymki z Radomia (8.000), Pomorza (8.000), Podlasia (8.000), Lublina (6.000), Wrocławia (4.000), Rzeszowa (3.000). Łącznie środkami lokomocji i pieszo do Częstochowy od połowy lipca do połowy sierpnia dotarło ok. 100 tys. osób spoza województwa częstochowskiego. W sumie pontyfikalnej sprawowanej przed szczytem 15 sierpnia uczestniczyło 250 tys. wiernych. Do rzadkości należały sytuacje wykorzystywania uroczystości jasnogórskich do głoszenia wrogich politycznie haseł. Wyjątkiem była konferencja ks. T. Dzięgieł-Wołynowicza wygłoszona 15 sierpnia o godz. 9.00 przed szczytem⁵⁷. Oceniając działania SB i MO podkreślono, że w pełni kontrolowały one przebieg pielgrzymki warszawskiej i uroczystości jasnogórskich⁵⁸.

17 września 1981 r. w bazylice jasnogórskiej odprawiono msze św. w 42 rocznicę agresji Rosji Sowieckiej na Polskę oraz w intencji pomordowa-

⁵⁴ W uzasadnieniu wskazano na szczególne więzy prymasa z Częstochową, a szczególnie z Jasną Górą, gdzie prymas odprawił mszę prymicyjną i przyjął sakrę biskupią. Szczegółowo podano, że w trakcie swojej prymasowskiej posługi prymas był na Jasnej Górze 136 razy, przez łącznie 450 dni. Tutaj przewodniczył 14 konferencjom plenarnym Episkopatu. - AAN, UdSW, sygn. 127/260, Pismo KIK w Częstochowie do wojewody częstochowskiego z 24 VI 1981, k. 9-10.

⁵⁵ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 VI - 15 VII 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VII 1981, k. 176.

⁵⁶ Tamże, k. 175.

⁵⁷ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 VII - 15 VIII 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VIII 1981, k. 200-201.

Konferencjonista miał wówczas powiedzieć że: „zaraz po wojnie otrzymaliśmy oryginalny zaśnięcie ze Wschodu w postaci 300 tys. specjalnie wyszkolonych ludzi, którzy w imieniu naszego brata rozpoczęli sprawowanie władzy” oraz „z różnych dyskusji i przemówień wynika, że brakuje nam przyjaźni ze Związkiem Radzieckim. Chcemy przyjaźni, ale prawdziwej, bez dominacji, bez nieustannych gróźb zagłady państwa, a nawet egzystencji narodu”. Wypowiedzi te były przyjmowane z wielkim aplauzem. - Tamże, k. 201.

⁵⁸ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 VII - 15 VIII 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 VIII 1981, k. 204.

nych i więzionych za przekonania polityczne. W nabożeństwie uczestniczyło ok. 4.000 osób, w tym 250 członków Konfederacji Polski Niepodległej z Łodzi, Gorzowa, Rzeszowa, Tarnowa, Lublina, Warszawy i Krakowa. Po zakończeniu mszy św. złożono wieńce na grobie nieznanego żołnierza. Przedstawiciel KPN w przemówieniu stwierdził, że niszczycielskie hordy Armii Czerwonej wtargnęły w obszar naszego państwa, siejąc spustoszenie podobne do nawałnicy hitlerowskiej. Dwa miliony obywateli polskich w bestialski sposób deportowano do Związku Sowieckiego. W Katyniu pozbawiono życia ok. 15.000 polskich oficerów. Stwierdził również, że KPN powstała, aby odnowić tożsamość narodową Polaków i przywrócić wolność, jedność, suwerenność i niepodległość Polski⁵⁹.

11 listopada 1981 r. odbyły się w Częstochowie obchody 63 rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Tego dnia zorganizowano manifestacyjny pochód ulicami miasta do Grobu Nieznanego Żołnierza, a następnie udano się na cmentarz św. Rocha, gdzie bp Franciszek Musiel poświęcił okolicznościową tablicę ku czci marszałka Józefa Piłsudskiego. Odnotowano wrogie wypowiedzi biskupów Musiela i Kołodziejczyka⁶⁰.

W dniach 6-7 listopada 1981 r. z inicjatywy Polskiego Związku Katolicko-Społecznego odbyła się w Częstochowie V Konferencja Europejska z cyklu „Dialog i Współpraca” z udziałem partii chrześcijańskich i związków zawodowych z Belgii, Francji, Włoch, RFN i Austrii, podczas której kierownictwo PZKS zapowiedziało utworzenie chrześcijańskiej partii politycznej. Odnotowano wyraźną aktywizację Oddziału Wojewódzkiego PZKS oraz Stowarzyszenia PAX w Częstochowie. W listopadzie tr. nowym przewodniczącym Oddziału wojewódzkiego PAX został wybrany Jerzy Dreyza sympatyk KSS KOR⁶¹.

4. Działania Służby Bezpieczeństwa wobec duchowieństwa częstochowskiego

Działania SB i MO wynikały z analizy sytuacji społeczno-politycznej i prognozowanych zagrożeń i działań Kościoła. Przewidywano, że strona kościelna będzie dążyła do:

- dalszego umocnienia pozycji Częstochowy wraz z Jasną Górą jako duchowej stolicy Polski, czemu miała służyć intensyfikacja ruchu pątniczego stanowiącego wyraz siły i prężności organizacyjnej Kościoła,

⁵⁹ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 16 VIII – 30 IX 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 3 X 1981, k. 217.

⁶⁰ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie od 1 XI – 30 XI 1981, przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 3 XII 1981, k. 263.

⁶¹ Tamże, k. 263-264.

- inspirowania wiernych do występowania z żądaniami do władz o dostęp do środków masowego przekazu, w tym o wznowienie wydawania tygodnika „Niedziela” w nakładzie nie mniejszym niż 100 tys. egzemplarzy, jak również z żądaniem wybudowania 80 nowych kościołów i kaplic⁶² oraz o zaprzestanie wydawania pieniędzy na laicyzację i ateizację społeczeństwa,

- inspirowania społeczeństwa do domagania się wychowania młodego pokolenia w duchu chrześcijańskim,

- przyciągnięcia do Kościoła robotników, młodzieży, inteligencji i młodzieży,
- podtrzymywania w społeczeństwie atmosfery nieufności do rządzących i informacji przekazywanych przez środki masowego przekazu,

- odzyskania majątku kościelnego zajętego przez państwo,

- organizowania akcji pisania petycji, wysyłania delegacji do władz, zastraszania organizowaniem głódówek oraz modłów i pielgrzymek protestacyjnych,

- wywieranie presji poprzez rozwieszanie transparentów z „tendancyjnymi” hasłami z okazji różnego rodzaju uroczystości kościelnych,

- podważania autorytetu władz poprzez lekceważenie oraz nierespektowanie przepisów prawa i wydawanych decyzji⁶³.

Zdawano sobie również sprawę, że ruch pątniczy na Jasną Górę będzie mógł być wykorzystany do:

- napływu literatury bezdebitowej z innych ośrodków kraju,

- spotkań osób o różnych orientacjach politycznych w tym „antysocjalistycznych”,

- negatywnego oddziaływania na mieszkańców Częstochowy i przybyłych do miasta pielgrzymów,

- wywołania zakłóceń ładu i porządku w mieście,

- do napływu elementu kryminalnego z innych województw⁶⁴.

W związku z zamachem na życie papieża Jana Pawła II i chorobą prymasa Wyszyńskiego spodziewano się aktywizacji i konsolidacji wiernych wokół Kościoła i wykorzystania tego potencjału do realizacji własnych celów⁶⁵.

⁶² Bp Stefan Bareła w „Słowie biskupa częstochowskiego na niedzielę modlitw o budowie nowych kościołów(26 X 1980 r.)” podał, że do zapewnienia należytej obsługi duszpasterskiej wiernych w dynamicznie rozwijających się miastach i osiedlach w Zagłębiu Dąbrowskim, Częstochowie i Radomsku konieczna była budowa 80 kościołów i kaplic. – AKMCz, sygn. 101/2, Słowo biskupa częstochowskiego na niedzielę modlitw o budowę nowych kościołów 26 X 1980, k. 94-95.

⁶³ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego i plan działań Służby Bezpieczeństwa na okres trwania operacji „Lato 80”, 5 XI 1980 r., k. 16-18.

⁶⁴ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 III – 15 IV 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 16 IV 1981, k. 116.

⁶⁵ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 V 1981, k. 137.

Działania Służby Bezpieczeństwa w zakresie przeciwdziałania „ekspansji kleru” na społeczeństwo miały polegać na:

- pozyskiwaniu nowych osobowych źródeł informacji spośród duchowieństwa i katolików świeckich, mogących dostarczyć wiadomości o planach i zamiarach Kościoła, NSZZ „Solidarność” i innych opozycjonistów.

- inspirowaniu posiadanej wśród duchownych agentury do:

- a) wyciszania nastrojów społecznych,

- b) zajmowania stanowisk kierowniczych w nowo powstających strukturach kościelnych,

- c) odcinania się od działalności grup „antysocjalistycznych” oraz wykazywania wiernym szkodliwości podejmowanych przez nie przedsięwzięć,

- d) uniemożliwienia wykorzystania obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych do działalności „antysocjalistycznej” i propagowania niepożądanych treści, kolportażu literatury bezdebitowej, organizowania głódówek lub innych akcji protestacyjnych,

- e) przeciwdziałania organizowaniu wrogich wystąpień, podsycaniu nieufności do władz centralnych i wojewódzkich oraz eskalacji żądań, a zwłaszcza w sprawie podziemnego przejścia, wznowienia tygodnika „Niedziela”, budownictwa sakralnego, posług religijnych w szpitalach i zawieszaniu przedmiotów kultu religijnego w szkołach i zakładach pracy⁶⁶.

- f) prowadzenia działań zmierzających do nawiązania pełnego dialogu między Urzędem Wojewódzkim a Kurią Diecezjalną⁶⁷.

Ponadto działania operacyjne miały polegać na:

- przeprowadzaniu rozmów operacyjnych mających na celu lojalizację postaw duchowieństwa i katolików świeckich,

- kontrolowaniu i udaremnianiu wykorzystania „kanałów kościelnych” do przerzutu na teren kraju literatury wrogiej oraz zagranicznych funduszy przeznaczonych na rozwój działalności „antysocjalistycznej” i grup operacyjnych,

- izolowaniu osób negujących politykę partii i rządu oraz udzielających poparcia dla działalności grup „antysocjalistycznych”,

- udaremnieniu zamierzeń kleru mających na celu likwidację budowanego podziemnego przejścia w pobliżu Jasnej Góry oraz niedopuszczaniu do ewentualnego otwartego konfliktu władzy ze społeczeństwem na tym tle⁶⁸.

⁶⁶ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego na dzień 12 XII 1980 r. i uzupełnienie planu działań Służby Bezpieczeństwa w najbliższym czasie w związku z trwaniem operacji „Lato-80”, 14 XII 1980, k. 41-42

⁶⁷ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego na dzień 15 stycznia 1981 r. i dalsze uzupełnienie planu działań Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, 15 I 1981, k. 60.

⁶⁸ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego i plan działań Służby Bezpieczeństwa na okres trwania operacji „Lato 80”, 5 XI 1980 r., k. 21-23.

- przeciwdziałaniu wpływom członków Duszpasterstwa Akademickiego i Stowarzyszenia PAX na kształt niezależnych samorządnych związków zawodowych w poszczególnych środowiskach i grupach zawodowych⁶⁹.
- neutralizowanie wpływów duchowieństwa i aktywistów PAX na kształt tworzącego się związku „Solidarność Wiejska”⁷⁰, a następnie Solidarności Rolników Indywidualnych⁷¹.
- zdobywanie wyprzedzających informacji o planach i zamierzeniach Kurii Częstochowskiej dot. wykorzystania NSZZ „Solidarność” do własnych celów oraz przeciwdziałaniu wpływom dostojników kościelnych na kształt i zakres oddziaływania tego związku na społeczeństwo. W tym celu wytypowano 9 tajnych współpracowników spośród księży, którzy mieli zostać wprowadzeni jako doradcy RKZ-u i ogniw zakładowych NSZZ Solidarność. Ponadto mieli odpowiednio ukierunkować i ograniczać wszelkie inicjatywy bp Bareły w kontaktach z „Solidarnością”⁷².
- rozpoznanie nowych metod i form pracy z inteligencją oraz składu personalnego i zakresu działania utworzonego w Częstochowie Klubu Inteligencji Katolickiej⁷³.
- przeciwdziałanie akcji pisania listów i petycji w sprawie wznowienia tygodnika „Niedziela” i innych wydawnictw kościelnych⁷⁴
- neutralizowanie eskalacji żądań w zakresie budownictwa sakralnego w tym kościołów i kaplic katechetycznych, posług religijnych i zawieszania emblematów religijnych w szkołach i zakładach pracy⁷⁵.
- pogłębiania wzajemnego braku zaufania wśród kleru i między duchowieństwem parafialnym a hierarchią Kościoła diecezjalnego imputując hasła, że ruch „Solidarności” po okresie rozliczeń z władzami przejdzie na etap rozliczania duchowieństwa i usuwania niewygodnych osób z parafii⁷⁶.

⁶⁹ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego i plan działań Służby Bezpieczeństwa na okres trwania operacji „Lato 80”, 5 XI 1980 r., k. 21-23.

⁷⁰ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 I-15 II 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO, 18 II 1981 r., k. 78.

⁷¹ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 V 1981, k. 139.

⁷² AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena aktualnej sytuacji polityczno-operacyjnej województwa częstochowskiego na dzień 15 I 1981 r. i dalsze uzupełnienie planu działań Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, 15 I 1981, k. 60.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w dniach 15 II – 15 III 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 III 1981, k. 97.

- kontynuowanie działań na rzecz lojalizacji postaw kleru i neutralizowania jego poczynań poprzez prowadzenie rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych⁷⁷.
- dokumentowania w ramach spraw obiektowych działalności kleru i innych związków i ugrupowań w czasie trwania ogólnopolskich imprez kościelnych na Jasnej Górze.

Zakończenie

SB wnikliwie inwigilowała działalność duchowieństwa częstochowskiego w tzw. karnawale Solidarności. Latem 1980 r., kiedy przez Polskę przetaczała się fala strajków, duchowni częstochowscy nawoływali do pokoju i rozwagi, obawiając się wkroczenia wojsk sowieckich do Polski. Wzorem i inspiracją były dla nich kazania prymasa Wyszyńskiego, nie po raz pierwszy wyznaczającego kierunek postępowania. Po podpisaniu porozumień w Szczecinie, Gdańsku i Jastrzębiu zdecydowanie odważniej wypowiediano się i angażowano po stronie Solidarności, rozwijającej swoje struktury w środowisku robotniczym i chłopskim. Kapłani na zaproszenie działaczy Solidarności odprawiali msze św. i święcili sztandary, krzyże i obrazy, które następnie wieszano w szkołach i zakładach pracy. Biskupi częstochowscy liczyli na wsparcie Solidarności w walce o swobodny dostęp pielgrzymów na Jasną Górę, w dziedzinie budownictwa sakralnego, wznowienia wydawania Tygodnika Niedziela, przywracania symboli chrześcijańskich w miejscach publicznych. Funkcjonariuszy aparatu represji niepokoiła działalność Duszpasterstwa Akademickiego w Częstochowie, którego uczestnicy wspierali Niezależne Zrzeszenie Studentów w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie i w Politechnice Częstochowskiej. Duszpasterze ks. Ireneusz Skubiś, ks. Marian Duda i ks. Dionizy Jackowski byli obecni w trakcie strajków zorganizowanych przez NZS. Odprawiali msze św., wygłaszali konferencje, wspierali duchowo strajkujących. Ks. Duda poświęcił 4 krzyże zawieszono następnie na ścianach Politechniki. Z wykładami i odczytami zapraszano prelegentów związanych z Komitetem Obrony Robotników (Mikołajska, Cywiński). Innymi obszarami działania DA budzącymi niezadowolenie były: wizyta duszpasterska, czyli tzw. kołęda w akademikach, coroczna pielgrzymka studentów na Jasną Górę i udział częstochowskich studentów w pielgrzymce warszawskiej. Osoby, które wychowały się w DA stanowiły trzon Klubu Inteligencji Katolickiej. Antypaństwowe treści odnotowano w czasie I Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej (22 II – 10 III 1981) i nabożeństwa religijno-patriotycznych organizowanych w rocznicę ważnych wydarzeń historycznych: uchwalenia Konstytucji 3 Maja,

⁷⁷ AIPN, sygn. 1585/16770, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie częstochowskim w okresie 15 IV – 15 V 1981 r., przewidywane prognozy rozwoju sytuacji oraz kierunki działań KWMO w Częstochowie, 18 V 1981, k. 141.

agresji Związku Radzieckiego na Polskę (17 września), odzyskania niepodległości (11 listopada), w święto pracy czy w związku z zamachem na życie Jana Pawła II i śmiercią prymasa Wyszyńskiego.

Działania Służby Bezpieczeństwa ukierunkowane były na unicestwienie zagrożenia powodowanego przez aktywność duchowieństwa. Utrzymywano i stale dążono do powiększenia siatki osobowych źródeł informacji dostarczających wiedzy na temat planowanych działań biskupów i najbliższych ich współpracowników. Agenci obecni pośród duchownych mieli za zadanie tonowania nastrojów społecznych, wskazywanie na szkodliwą działalność organizacji opozycyjnych i uniemożliwianie im korzystania z obiektów sakralnych, przeciwdziałanie organizowaniu antypaństwowych wystąpień i eskalowaniu dążeń w sprawie podziemnego przejścia prowadzącego na Jasną Górę, wznowienia tygodnika „Niedziela”, budownictwa sakralnego, posług religijnych w szpitalach, zawieszania symboli religijnych w miejscach publicznych. Ponadto działania operacyjne miały m. in. polegać na prowadzeniu rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych wpływających na lojalizację osób duchownych, udaremnianiu wykorzystywania „kanałów kościelnych” do rozpowszechniania literatury opozycyjnej, pogłębianiu dezintegracji duchowieństwa, rozpoznawaniu metod i form pracy z inteligencją, neutralizowaniu wpływu duchownych i aktywistów katolickich na działania Solidarności w środowisku robotniczym i wiejskim.

W dalszych bardziej pogłębionych badaniach należy ustalić siatkę osobowych źródeł informacji i agentów, którzy współpracując z aparatem represji przyczyniali się do paraliżu działalności diecezji częstochowskiej w wymiarze duszpasterskim i patriotycznym. Należy wykazać na ile planowane działania udało się zrealizować.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Urząd do Spraw Wyznań
sygn.: 127/260; 127/261,

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

MSW
sygn.: 1585/16770

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie

sygn.: 99/12 t. 2; 101/2; 101/3, 123/4; 123/7

Archiwum Państwowe w Częstochowie

Komitet Wojewódzki PZPR w Częstochowie

Sygn.: 1/VI/16 t. 14; 1/VII/16 t. 16; 1/VII/16 t. 17

Źródła drukowane

Dekret o wznowieniu działalności Tygodnika Katolickiego Niedziela z 19 III 1981, „Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc kwiecień 1981”.

Dekret powołujący Zespół Redakcyjny Tygodnika Katolickiego „Niedziela” z 16 IV 1981, „Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc maj 1981”.

„*Postanowiono załatwić odmownie...*”. *Budownictwo sakralne w diecezji częstochowskiej (1957-1989)*. Wybór dokumentów, wstęp, wybór i opracowanie Andrzej Sznajder i ks. Władysław Piotr Właźlak, Katowice-Częstochowa-Rzeszów 2008.

„*Solidarność*”, *opozycja i opór społeczny w Regionie Częstochowskim w dokumentach Służby Bezpieczeństwa (1980-1990)*. Wybór dokumentów, wstęp, wybór i opracowanie W.P. Właźlak, Częstochowa 2012.

Prasa

Duda M., *Świadectwo po latach. Mój udział w strajku częstochowskich studentów w roku 1981*, „Niedziela” (2015), nr 50.

Rotarski W., *Dwa początki. Niezależne Zrzeszenie studentów w Częstochowie 1980-1990 (cz. I)*, „Gazeta Częstochowska” z 16-22 II 2006.

Opracowania

Banaszkiewicz A., Popiołek B., *Klub Inteligencji Katolickiej w Częstochowie w latach 1980-2011*, Częstochowa 2012.

Czas milczenia i czas mówienia. 75 lat Tygodnika Katolickiego Niedziela, red. I. Skubiś, Częstochowa 2001.

Dąbrowski M., *Lubelski Lipiec 1980*, Lublin 2000.

Duda M., *Duszpasterstwo ludzi pracy w diecezji częstochowskiej w latach 1980-1992*, [w:] *Wiara i Niepodległość. Religijne i patriotyczne tradycje terenów diecezji sosnowieckiej (XIX-XX wiek)*, red. A. Dziurok, M. Trąba, Katowice-Sosnowiec-Warszawa 2019.

Durka J., *Historia jednej budowy. Sprawa przejścia podziemnego w okolicach Jasnej Góry w latach 1979-1980*, [w:] *Język. Religia. Tożsamość. W poszukiwaniu tożsamości*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, t. 8, Gorzów Wielkopolski 2012.

Durka J., *Historia powstania parafii w Myszkowie-Mijaczkowie*, [w:] *Język doświadczenia religijnego*, t. 6, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2014.

Durka J., *Sytuacja społeczno-polityczna na ziemi myszkowskiej przed i w czasie stanu wojennego w świetle materiałów PZPR*, „Zeszyty Myszkowskie” 2017, nr 4.

Durka J., *Władze Polski „ludowej” wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989*, Warszawa-Katowice 2021;

Holzer J., *Solidarność 1980-1981*, Warszawa 1990.

Kozłowski T., *PZPR a „Solidarność” 1980-1981*, [w:] *PZPR a Solidarność 1980-1981. Tajne dokumenty Biura Politycznego*, Warszawa 2013.

- Łatka R., *Episkopat Polski wobec współpracy duchowieństwa z opozycją solidarnościową 1980-1989 na tle relacji państwo-Kościół*, [w:] *Księża dla władzy groźni. Duchowni współpracujący z opozycją (1976-1989)*, red. R. Łatka, Warszawa 2019.
- Łatka R., *Episkopat Polski wobec stosunków Państwo-Kościół i rzeczywistości społeczno-politycznej PRL 1970-1989*, Warszawa 2019.
- Mikołajczyk M., *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000.
- Mikołajczyk M., *Problemy religijno-moralno-społeczne diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989 wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej*, Częstochowa 2002.
- Miroszewski K., Woźniczka Z., *„Solidarność” w Częstochowie jako główna siła opozycyjna w latach osiemdziesiątych*, [w:] *Częstochowy drogi ku niepodległości*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1998.
- Nowakowska-Majcher M., *Opozycja w regionie częstochowskim 1981-1989. Kalendarium 1980-1989*, Częstochowa 2009.
- Paczkowski A., *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy Lipice 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2002.
- Rotarski W., *NSZZ „Solidarność” Region Częstochowa*, [w:] *Solidarność 1980-1989*, t. 6: *Polska południowa*, red. Ł. Kamiński i G. Waligóra, Warszawa 2010.
- Rutkowski K., *Powstanie NSZZ „Solidarność” w Radomsku i pierwsze miesiące jego działalności (do 31 grudnia 1980 r.)*, „Zeszyty Radomszczańskie” 5 (2011).
- Sznajder A., *Budownictwo kościołów w diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989*, Katowice 2016.
- Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003.

Netografia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/katalogi-wystaw/25624,Twarze-czestochowskiej-bezpieki.html> [22.04.2021 r.]